

Model mieszkań chronionych i wspomaganych adresowanych do osób chorujących psychicznie

1. Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie modelu funkcjonowania mieszkań chronionych i wspomaganych dla osób chorujących psychicznie. Przedstawiony model w szczególności charakteryzuje: odbiorców wsparcia, podstawowe funkcje mieszkania, a także standard działalności mieszkania chronionego, wspomagane, w szczególności w odniesieniu do warunków lokalowych mieszkania, usług w nim realizowanych oraz kadry i jej kwalifikacji.

Wsparcie mieszkańców w postaci mieszkań chronionych i wspomaganych wpisuje się w Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020, kierunek polityki rozwoju – 6.3 Poprawa bezpieczeństwa społecznego: integrująca polityka społeczna. Jak zapisano w Strategii „Nowy model polityki społecznej powinien koncentrować się w równej mierze na niwelowaniu i przeciwdziałaniu różnorodnym formom wykluczenia społecznego”. Działania przyczyniać się mają „do zapobiegania występowaniu oraz niwelowania przejawów wykluczenia społecznego, kulturowego i ekonomicznego, szczególnie wobec takich grup, jak: dzieci pochodzące ze środowisk zagrożonych, osoby niepełnosprawne, osoby starsze, rodziny wielodzietne”. Uruchamianie w regionie mieszkań chronionych i wspomaganych o wysokim standardzie jest realizacją powyższych założeń strategicznych.

Wypracowany model ma charakter uniwersalny – wskazówki dotyczą mieszkań chronionych dla osób chorujących psychicznie, które mogą być prowadzone przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej i organizacje pożytku publicznego w oparciu o ustawę o pomocy społecznej, a także mieszkań wspomaganych organizowanych przez organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną, ochotnicze hufce pracy oraz przedsiębiorców, tj. beneficjentów Poddziałania 9.1.1 i 9.1.2 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–

2020¹. Tym samym mieszkania chronione lub wspomagane mogą być prowadzone w oparciu o środki własne samorządów lokalnych, budżety organizacji pozarządowych, środki europejskie, montaż w/w i wszelkie inne dostępne źródła finansowania tego typu usług. W przypadku współfinansowania mieszkań chronionych i wspomaganych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego należy uwzględnić zasady wynikające z *Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020* oraz pozostałych wytycznych i dokumentów wskazanych w regulaminach konkursów ogłaszanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020.

W opracowaniu zostały uwzględnione zapisy:

- ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 ze zm.), zwanej dalej ustawą o pomocy społecznej;
- rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018 r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz. U. z 2018 r. poz. 822);
- ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1878), zwanej dalej ustawą o ochronie zdrowia psychicznego.

W opracowanym modelu przyjęto: definicję mieszkania wspomagane zawartą w ww. dokumencie odnoszącym się do realizacji przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej w latach 2014–2020 i definicję mieszkania chronionego zawartą w ustawie o pomocy społecznej. Definicje te brzmią następująco:

MIESZKANIE CHRONIONE²:

(...)

- 2. Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą pod opieką specjalistów osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagającą te osoby w codziennym funkcjonowaniu.***
- 3. Mieszkanie chronione może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej lub organizację pożytku publicznego i w zależności od celu udzielania wsparcia prowadzone jest jako mieszkanie chronione treningowe lub mieszkanie chronione wspierane.***

¹ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 [www.rpo.malopolska.pl]

² art. 53 Ustawy o pomocy społecznej

4. *W mieszkaniu chronionym treningowym zapewnia się usługi bytowe oraz naukę, rozwijanie lub utrwalanie samodzielności, sprawności w zakresie samoobsługi, pełnienia ról społecznych w integracji ze społecznością lokalną, w celu umożliwienia prowadzenia samodzielnego życia.*
5. *Mieszkanie chronione wspierane przeznaczone jest dla:*
 - 1) *osoby niepełnosprawnej, w szczególności osoby niepełnosprawnej fizycznie lub osoby z zaburzeniami psychicznymi;*
 - 2) *osoby w podeszłym wieku lub przewlekle chorej.*
6. *W mieszkaniu chronionym wspieranym zapewnia się usługi bytowe oraz pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym i realizacji kontaktów społecznych, w celu utrzymania lub rozwijania samodzielności osoby na poziomie jej psychofizycznych możliwości.*

(...)

MIESZKANIE WSPOMAGANE³:

Mieszkanie wspomagane – usługa społeczna świadczona w społeczności lokalnej w postaci mieszkania lub domu, przygotowującego osoby w nim przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zapewniającego pomoc w prowadzeniu samodzielnego życia.

Mieszkanie lub dom może być prowadzone w formie mieszkania:

- a) *treningowego, przygotowującego osoby w nim przebywające do prowadzenia samodzielnego życia. Usługa ma charakter okresowy i służy określonym kategoriom osób w osiągnięciu częściowej lub całkowitej samodzielności, m.in. poprzez trening samodzielności, poradnictwo, pracę socjalną lub inne usługi aktywnej integracji;*
- b) *wspieranego, stanowiącego alternatywę dla pobytu w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Usługa ma charakter pobytu stałego lub okresowego (w przypadku potrzeby opieki w zastępstwie za opiekunów faktycznych). Służy osobom niesamodzielnym i osobom z niepełnosprawnościami, wymagającym wsparcia w formie usług opiekuńczych lub asystenckich.*

³ Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 [www.mir.gov.pl]

Celem pobytu w mieszkaniu chronionym i wspomaganym dla osób chorujących psychicznie może być zatem zarówno usamodzielnienie osoby w nim mieszkającej, jak i zapewnienie osobie korzystającej z mieszkania wsparcia w celu zapobiegnięcia umieszczeniu w placówce całodobowej opieki oraz umożliwienia dalszego przebywania w środowisku lokalnym. Ponadto ważnym celem jest proces zdrowienia. Zatem usługi świadczone w mieszkaniu chronionym i wspomaganym dla osób chorujących psychicznie, poza ukierunkowaniem na usamodzielnienie czy poprawę jakości życia, powinny również uwzględniać poprawę (lub utrzymanie) obecnego stanu zdrowia, przy jednoczesnym uzyskaniu poczucia równego traktowania z resztą społeczeństwa.

Mając na uwadze funkcje oraz cele mieszkania chronionego lub wspomaganego adresowanego do osób chorujących psychicznie, należy wskazać, że adresaci tej formy wsparcia, czas pobytu, oferowane usługi oraz kadra i jej kwalifikacje powinny być tożsame bez względu na to, czy mieszkanie prowadzone jest na gruncie ustawy o pomocy społecznej, czy jako inna forma wsparcia. Różnice pomiędzy tymi typami pojawiają się w kwestiach dotyczących organizacji mieszkania, procedury kwalifikacji osoby wnioskującej o pobyt w mieszkaniu do skorzystania z tej formy wsparcia oraz warunków lokalowych.

2. Organizacja mieszkania

2.1. Podmioty prowadzące

W przypadku mieszkań chronionych prowadzonych na podstawie ustawy o pomocy społecznej, zgodnie z art. 53 ust. 3 ww. przepisu podmiotem prowadzącym mogą być:

- wszystkie jednostki organizacyjne pomocy społecznej określone w art. 6 pkt. 5 ustawy o pomocy społecznej, tj. m.in. ośrodek pomocy społecznej, powiatowe centrum pomocy rodzinie, dom pomocy społecznej, ośrodek interwencji kryzysowej;
- organizacje pożytku publicznego, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Mieszkania wspomagane nieprowadzone w oparciu o przepisy ustawy o pomocy społecznej zgodnie z zapisami w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014 - 2020 mogą być tworzone w projektach realizowanych w Podziałaniu 9.1.2 AKTYWNA INTEGRACJA – PROJEKTY KONKURSOWE przez:

- organizacje pozarządowe;

- podmioty ekonomii społecznej;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną;
- przedsiębiorców;
- ochotnicze hufce pracy.

2.2. Doświadczenie podmiotu prowadzącego

Podmioty prowadzące mieszkania wspomagane dla osób chorujących psychicznie (z wyłączeniem jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz jednostek samorządu terytorialnego) powinny legitymować się doświadczeniem w działalności na rzecz tej grupy beneficjentów. Wskazane jest, aby działalność zapisana w dokumentach regulujących funkcjonowanie podmiotu prowadzącego mieszkanie dotyczyła osób chorujących psychicznie. Podmiot prowadzący powinien wykazać się doświadczeniem w pracy z osobami chorującymi psychicznie lub na ich rzecz m.in. poprzez uprzednią realizację różnego rodzaju przedsięwzięć realizowanych w ramach własnych zasobów lub prowadzonych na zlecenie organów administracji publicznej.

2.3. Regulamin mieszkania

Mieszkania wspomagane i mieszkania chronione adresowane do osób chorujących psychicznie powinny działać na podstawie regulaminu przyjętego przez podmiot prowadzący mieszkanie. Regulamin powinien zawierać w szczególności:

- nazwę podmiotu prowadzącego oraz adres mieszkania,
- zasady formalno-prawne dotyczące przyjmowania mieszkańców,
- cele funkcjonowania mieszkania,
- organizację wewnętrzną mieszkania,
- prawa i obowiązki mieszkańców,
- szczegółowe zasady odpłatności.

W przypadku mieszkań chronionych prowadzonych na gruncie ustawy o pomocy społecznej zgodnie z art. 97 ust. 1 ww. ustawy opłatę za pobyt w mieszkaniu ustala podmiot kierujący w uzgodnieniu z osobą kierowaną, uwzględniając przyznany zakres usług. Osoby nie ponoszą opłat, jeżeli dochód osoby samotnie gospodarującej lub dochód na osobę

w rodzinie nie przekracza kwoty kryterium dochodowego określonego w art. 8 ustawy o pomocy społecznej (wraz z obowiązującymi weryfikacjami). Szczegółowe zasady odpłatności za pobyt w mieszkaniu chronionym ustala w drodze uchwały organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącego lub zlecającego prowadzenie danego mieszkania.

W przypadku mieszkań wspomaganych szczegółowe zasady odpłatności powinny być ustalone przez organ prowadzący mieszkanie i wpisane do regulaminu mieszkania. Wysokość odpłatności powinna być ustalana w odniesieniu do średniego miesięcznego kosztu utrzymania mieszkania w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Odpłatność za pobyt w mieszkaniu wspomaganym ustala się, w uzgodnieniu z osobą lub rodziną, której przyznano pobyt w mieszkaniu wspomaganym, uwzględniając sytuację zdrowotną, bytową i materialną. Z doświadczeń specjalistów pracujących w środowisku osób chorujących psychicznie (biorąc pod uwagę najczęstszą sytuację dochodową osób chorujących psychicznie) wynika, że odpłatność za pobyt może wynosić od 0% do 25% kosztów utrzymania mieszkania w przeliczeniu na jedną osobę, a jednocześnie nie powinna przekraczać 40% dochodu mieszkańca.

3. Adresaci mieszkania

Odbiorcami pomocy w formie mieszkania o charakterze chronionym i wspomaganym dla osób chorujących psychicznie, którego dotyczy niniejsze opracowanie, są osoby chore psychicznie (wykazujące zaburzenia psychotyczne), o których mowa w art. 3 pkt. 1 lit a) ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego.

Charakteryzując grupę adresatów mieszkań chronionych i wspomaganych dla osób chorujących psychicznie, należy ją rozpatrywać w dwóch ujęciach:

- „zdrowotnym”, tj. mającym na uwadze rodzaj schorzeń danej osoby,
- „środowiskowym”, tj. mającym na uwadze miejsce, skąd dana osoba trafia do mieszkania chronionego czy wspomaganego oraz jej problemy natury socjalno-bytowej.

Do mieszkań chronionych i wspomaganych przeznaczonych dla osób chorujących psychicznie, biorąc pod uwagę rodzaj i zakres świadczonego wsparcia, a w szczególności cele, jakie stawia się wobec osób tam trafiających, powinny być kierowane przede wszystkim:

- osoby pozostające w stałym leczeniu psychiatrycznym,

- osoby posiadające sprawność psychomotoryczną umożliwiającą samodzielnie poruszanie się zarówno w mieszkaniu, jak i posiadające orientację i umiejętność poruszania się w terenie lub mające możliwość wyuczenia się poruszania na samodzielnych trasach,
- osoby niewymagające stałej, całodobowej opieki innych osób,
- osoby mające przynajmniej częściowy wgląd w chorobę i własne działania, pozytywnie nastawione do leczenia (w tym: farmakologicznego) i procesu rehabilitacji psychospołecznej,
- osoby posiadające możliwości i motywację do podjęcia prób i procesu usamodzielnienia, wypełniania ról społecznych oraz podtrzymywania proponowanego, adekwatnego do potrzeb procesu terapii i farmakoterapii,
- osoby znajdujące się w stabilnym stanie zdrowia, współpracujące ze specjalistą w zakresie leczenia.

Adresatami tej formy pomocy nie powinny być:

- osoby z głębokimi zaburzeniami osobowości,
- osoby uzależnione od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych,
- osoby z ostrymi zaburzeniami psychiatrycznymi,
- osoby, które negują chorobę i odmawiają leczenia (farmakologicznego, terapii, konsultacji psychiatrycznych),
- osoby, które przebywały w mieszkaniach chronionych/wspomaganych, lecz proces usamodzielnienia, aktywizacji i rehabilitacji psychospołecznej nie przyniósł oczekiwanych rezultatów z przyczyn bezsprzecznie zależnych od tych osób,
- osoby z wysokim poziomem agresji lub autoagresji, osoby z osobowością dys socjalną,
- osoby z wysokim zagrożeniem tendencjami samobójczymi.

Ze względu na kryterium miejsca, skąd dana osoba trafia do mieszkania chronionego lub wspomaganego dla osób chorujących psychicznie, wyróżniamy następujących adresatów:

- osoby rekrutujące się ze środowiska lokalnego, dla których powodem udzielenia wsparcia może być:
 - trudna sytuacja w środowisku domowym uniemożliwiająca zdrowienie, a przebywanie w domu powoduje, że leczenie jest nieskuteczne,
 - nadopiekuńczość ze strony członków rodziny,
 - zagrożenie bezdomnością.
- mieszkańcy domów pomocy społecznej przeznaczonych dla osób przewlekle psychicznie chorych, których stan zdrowia wskazuje na możliwość samodzielnego funkcjonowania;
- pacjenci szpitali psychiatrycznych kierowani do mieszkania chronionego czy wspomaganego bezpośrednio po zakończeniu hospitalizacji.

Mając na uwadze powyższe grupy adresatów, zapisy ustawy o pomocy społecznej oraz zapisy „Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego

i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020” można określić następujące typy mieszkań chronionych i wspomaganych adresowanych do osób chorujących psychicznie:

- **mieszkanie (dom) skupiające się na pomocy środowiskowej** – adresowane do osób rekrutujących się ze środowiska lokalnego, stanowiące jeden z elementów wsparcia środowiskowego obok np. środowiskowych domów samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej (odpowiadające mieszkaniu chronionemu i wspomaganemu o charakterze treningowym);
- **mieszkanie (dom) zastępujące przede wszystkim pobyt w domu pomocy społecznej (zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji usług)** – adresowane głównie do mieszkańców domów pomocy społecznej przeznaczonych dla osób przewlekle psychicznie chorych (odpowiadające mieszkaniu chronionemu i wspomaganemu o charakterze treningowym);
- **mieszkanie (dom) skupiające się na procesie leczniczym** – mające na celu przede wszystkim wsparcie w leczeniu osoby chorującej psychicznie; partnerem takiego mieszkania powinien być zespół leczenia środowiskowego lub inna forma wsparcia w leczeniu o charakterze środowiskowym (odpowiadające mieszkaniu chronionemu i wspomaganemu o charakterze treningowym);

- **mieszkanie (dom), stanowiące alternatywę dla pobytu w placówce zapewniającej całodobową opiekę** – m.in. w przypadku potrzeby opieki w zastępstwie za opiekunów faktycznych (odpowiadające mieszkaniu chronionemu i wspomaganemu o charakterze wspieranym).

W mieszkaniu wspomaganym/chronionym mieszkać mogą wyłącznie osoby pełnoletnie. Wskazane jest również, aby w pierwszej kolejności do mieszkania trafiały osoby, które są objęte pomocą w ramach systemu wsparcia środowiskowego lub instytucjonalnego, tj.:

- uczestnicy środowiskowych domów samopomocy,
- uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej,
- osoby objęte pomocą w formie specjalistycznych usług opiekuńczych,
- uczestnicy klubów i centrów integracji społecznej,
- mieszkańcy domów pomocy społecznej,
- osoby zatrudnione w zakładach aktywności zawodowej.

Wyżej wymienione osoby stanowią priorytetową grupę adresatów mieszkania wspomaganego/chronionego, mając na uwadze w szczególności zakres świadczonego wsparcia w mieszkaniu. Wskazane jest, aby przed udostępnieniem miejsca w mieszkaniu wspomaganym lub chronionym dobrze poznać kandydata oraz zdiagnozować jego kompetencje i umiejętność respektowania norm. W przypadku, gdy do mieszkania kierowane są osoby będące adresatami ww. usług istnieje większe prawdopodobieństwo dokonania prawidłowej kwalifikacji oraz osiągnięcia zamierzonych efektów.

Wskazane powyżej typy mieszkań chronionych i wspomaganych nie warunkują konieczności tworzenia mieszkań w oparciu tylko o jeden typ. Nie ma żadnych przeciwwskazań ku temu, aby w jednym mieszkaniu przebywały osoby wywodzące się z różnych środowisk, pod warunkiem dokonania odpowiedniej kwalifikacji osób przewidywanych do objęcia pomocą w tej formie.

Mieszkanie powinno być profilowane i przeznaczone tylko i wyłącznie dla osób chorujących psychicznie. Równocześnie nie ma konieczności profilowania mieszkań pod kątem rodzajów schorzeń zaliczających się do grupy chorób psychicznych. Kwestie te należy zostawić do dyspozycji podmiotu prowadzącego mieszkanie.

4. Kryteria kwalifikacji kandydatów do mieszkań wspomaganych

4.1. Mieszkanie chronione prowadzone na gruncie ustawy o pomocy społecznej

Najważniejszą kwestią w zakresie doboru osób do zamieszkania w mieszkaniu chronionym dla osób chorujących psychicznie jest dokonanie odpowiedniej kwalifikacji. Fundamentalną sprawą jest konieczność uczestnictwa przedstawicieli podmiotów prowadzących mieszkania chronione w etapie rekrutacji i możliwość wyrażenia przez nich opinii co do możliwości przyjęcia danej osoby do mieszkania chronionego. Wydanie decyzji administracyjnej musi zostać poprzedzone rzetelną diagnozą w zakresie predyspozycji zdrowotnych i środowiskowych oraz pod kątem możliwości wspólnego zamieszkania z innymi osobami, które już mieszkają lub już zostały zakwalifikowane do zamieszkania w mieszkaniu chronionym.

Do mieszkania chronionego przyjmowane są osoby na podstawie:

- wniosku o przyznanie pomocy w formie pobytu w mieszkaniu chronionym dla osób chorujących psychicznie;
- wywiadu środowiskowego przeprowadzonego przez pracownika socjalnego właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej w miejscu zamieszkania lub miejscu pobytu osoby ubiegającej się o skierowanie do mieszkania chronionego;
- zaświadczenia lekarskiego wydanego przez lekarza psychiatrę, o występujących zaburzeniach psychicznych oraz opinii psychologa o osobie przyjmowanej;
- w sytuacji, gdy mieszkanie chronione prowadzone jest na zlecenie jednostki samorządu terytorialnego przez organizację pożytku publicznego osobę przyjmuje się do mieszkania także na podstawie opinii organizacji prowadzącej mieszkanie. Opinia powinna być sporządzona pod kątem możliwości realizacji celów, mając na uwadze występujące u danej osoby schorzenia oraz pod kątem możliwości funkcjonowania danej osoby w placówce w stosunku do innych współmieszkańców;
- w sytuacji, gdy mieszkanie prowadzone jest przez dom pomocy społecznej, a osoba starająca się o przyznanie pobytu w mieszkaniu chronionym nie jest mieszkańcem tego domu, osobę przyjmuje się na podstawie opinii domu. Opinia powinna być sporządzona według analogicznych kryteriów jak w powyższym punkcie;
- uzgodnień zawartych pomiędzy pracownikiem socjalnym jednostki organizacyjnej pomocy społecznej prowadzącej mieszkanie chronione a osobą ubiegającą się o wsparcie w mieszkaniu chronionym lub jej przedstawicielem ustawowym, które mają formę pisemną i określają:

- cel pobytu,
- okres pobytu,
- rodzaj i zakres świadczonego wsparcia,
- odpłatność osoby korzystającej ze wsparcia,
- sposób zgłaszania planowanej nieobecności w mieszkaniu chronionym,
- zasady i sposób realizacji programu (planu) usamodzielnienia mieszkańca lub programu wspierania mieszkańca.

Przyznanie pomocy następuje w drodze decyzji administracyjnej wydawanej przez właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego lub osobę upoważnioną w oparciu o przepisy ustawy o pomocy społecznej.

Korzystanie ze wsparcia w mieszkaniu chronionym prowadzonym przez niepubliczne jednostki organizacyjne pomocy społecznej niedziałające na zlecenie odbywa się na podstawie umowy cywilnoprawnej zawartej z osobą korzystającą z pobytu w mieszkaniu chronionym lub jej przedstawicielem ustawowym.

W ramach procesu kwalifikacji osób do pobytu w mieszkaniu chronionym należy wyróżnić następujące etapy:

- wstępna rozmowa z przedstawicielem podmiotu prowadzącego mieszkanie chronione prezentująca osobie ubiegającej się o przyznanie wsparcia w mieszkaniu chronionym cele oraz zasady funkcjonowania mieszkania chronionego,
- ocena funkcjonowania społecznego dokonana przez pracownika socjalnego właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, sporządzona przy współudziale przedstawiciela podmiotu prowadzącego mieszkanie,
- ocena funkcjonowania dokonana przez lekarza psychiatrę lub psychologa określająca stopień sprawności psychofizycznej,
- dokonanie uzgodnień pomiędzy pracownikiem socjalnym podmiotu prowadzącego mieszkanie a osobą kierowaną do mieszkania chronionego przy współudziale opiekuna mieszkania chronionego,
- wydanie decyzji administracyjnej lub podpisanie umowy cywilnoprawnej w zależności od sposobu organizacji mieszkania chronionego.

4.2. Mieszkanie wspomagane (nieprowadzone na gruncie ustawy o pomocy społecznej)

W przypadku mieszkania wspomaganego, nieprowadzonego na gruncie ustawy o pomocy społecznej przyznanie uprawnienia do pobytu nie następuje w drodze decyzji administracyjnej.

W związku z powyższym decyzję o zakwalifikowaniu kandydata do pobytu w mieszkaniu wspomaganym powinien podjąć podmiot je prowadzący. Wskazane jest, aby korzystanie z pobytu w mieszkaniu wspomaganym odbywało się po podpisaniu umowy cywilnoprawnej zawartej pomiędzy podmiotem prowadzącym mieszkanie a osobą korzystającą z pobytu w mieszkaniu lub jej przedstawicielem ustawowym.

Do mieszkania tego typu kieruje się osoby na podstawie:

- wniosku o przyznanie pomocy w formie pobytu w mieszkaniu wspomaganym dla osób chorujących psychicznie;
- zaświadczenia lekarskiego wydanego przez lekarza prowadzącego, w tym lekarza rodzinnego, a także lekarza psychiatrę, o występujących zaburzeniach psychicznych oraz opinii psychologa o osobie przyjmowanej. W przypadku niepełnosprawności sprzężonych i występowania chorób współistniejących osobę do mieszkania kieruje się także na podstawie opinii wydanej przez lekarza specjalistę;
- uzgodnień zawartych w formie pisemnej pomiędzy przedstawicielem podmiotu prowadzącego mieszkanie wspomagane, a osobą ubiegającą się o wsparcie w mieszkaniu wspomaganym lub jej przedstawicielem ustawowym. Uzgodnienia powinny zostać sporządzone analogicznie jak w przypadku mieszkań chronionych prowadzonych na gruncie ustawy o pomocy społecznej, czyli powinny określać:
 - cel pobytu,
 - okres pobytu,
 - rodzaj i zakres świadczonego wsparcia,
 - odpłatność osoby korzystającej ze wsparcia,
 - sposób zgłaszania planowanej nieobecności w mieszkaniu wspomaganym,
 - zasady i sposób realizacji programu (planu) usamodzielnienia mieszkańca lub programu wspierania mieszkańca.

W ramach procesu kwalifikacji danej osoby do pobytu w mieszkaniu wspomaganym wyróżnia się następujące etapy:

- wstępna rozmowa z opiekunem mieszkania prezentująca osobie ubiegającej się o przyznanie wsparcia w mieszkaniu wspomaganym cele oraz zasady funkcjonowania mieszkania wspomaganego,

- ocena funkcjonowania społecznego dokonana przez przedstawiciela mieszkania, sporządzona przy współudziale pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej (w przypadku gdy osoba ubiegająca się o pobyt w mieszkaniu wspomagany objęta jest świadczeniami z pomocy społecznej),
- ocena funkcjonowania dokonana przez lekarza prowadzącego, lekarza psychiatrę lub psychologa określająca stopień sprawności psychofizycznej,
- dokonanie uzgodnień pomiędzy przedstawicielem podmiotu prowadzącego mieszkanie wspomagane, opiekunem mieszkania, a osobą kierowaną do mieszkania wspomagane, przy ewentualnym udziale pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej,
- podpisanie umowy cywilnoprawnej/kontraktu socjalnego.

5. Pobyt w mieszkaniu

Okres, przez jaki osoby mogą korzystać z mieszkania chronionego/wspomagane, uwarunkowany jest zakładanymi, indywidualnymi celami pobytu. Co do zasady, pobyt w mieszkaniu chronionym i wspomagany dla osób chorujących psychicznie powinien być określony w czasie (w mieszkaniu wspomagany treningowym jest to wręcz wymagane). Jednakże ze względu na różnorodność sytuacji kandydatów niewskazane jest określanie maksymalnego czasu pobytu.

Pierwsza faza korzystania osoby chorującej psychicznie z mieszkania chronionego i wspomagane powinna mieć charakter pobytu próbnego, trwającego nie dłużej niż 3 miesiące.

Po zakończeniu okresu próbnego powinna być dokonana ocena sytuacji osoby korzystającej ze wsparcia w mieszkaniu. W przypadku mieszkania chronionego prowadzonego w oparciu o przepisy ustawy o pomocy społecznej oceny dokonują wspólnie pracownik socjalny właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, osoba korzystająca ze wsparcia w mieszkaniu chronionym i osoba odpowiadająca za realizację programu (planu) usamodzielnienia/wspierania wyznaczona przez podmiot prowadzący mieszkanie chronione. W przypadku pozostałych mieszkań nie ma obowiązku uczestniczenia w ocenie pracownika socjalnego, natomiast jest wskazany jego udział.

W przypadku sporządzenia pozytywnej oceny następuje przedłużenie pobytu w mieszkaniu. Kolejnych ocen realizacji programu (planu) dokonuje się nie rzadziej niż raz na 3 miesiące. W zależności od dokonanej oceny zmianie ulec może zakres oraz rodzaj świadczonego wsparcia.

W szczególnych przypadkach pobyt w mieszkaniu wspomaganym/chronionym może być przyznany na czas nieokreślony. Możliwe jest to w sytuacjach, gdy z realizacji programu (planu) usamodzielnienia wynika, że dana osoba nie rokuje możliwości samodzielnego zamieszkania, np. ze względu na wiek, czy sytuację materialną lub rodzinną, natomiast mieszkaniowiec funkcjonuje pozytywnie w ramach aktualnie świadczonego wsparcia.

Brak realizacji programu (planu) usamodzielnienia/wspierania lub nieprzestrzeganie regulaminu mieszkania chronionego/wspomaganego może stanowić podstawę do skreślenia osoby z listy mieszkańców.

6. Lokalizacja mieszkania

Ze względu na fakt, że jednym z głównych celów realizowanych w mieszkaniu chronionym i wspomaganym o omawianym profilu jest integracja osób chorujących psychicznie ze środowiskiem oraz stworzenie warunków zbliżonych do warunków, w jakich funkcjonują osoby zdrowe, wskazane jest, aby mieszkanie to było zlokalizowane samodzielnie w środowisku lokalnym. Mieszkania mogą być ulokowane zarówno w zabudowie jednorodzinnej, jak i wielorodzinnej.

W przypadku mieszkań tworzonych przez domy pomocy społecznej na potrzeby ich mieszkańców możliwe jest, aby mieszkanie było ulokowane w niezbyt znacznej odległości od domu pomocy społecznej, jednakże poza jego terenem. Z jednej strony rozwiązanie takie umożliwi pełniejsze korzystanie z zasobów domu pomocy społecznej, a z drugiej – pozwoli na życie w integracji ze społecznością lokalną.

7. Pożądane warunki lokalowe

Podmiot prowadzący mieszkanie wspomagane dla osób chorujących psychicznie musi dysponować lokalem, posiadającym uregulowaną sytuację prawną (np. umowę najmu, umowę użyczenia, umowę dzierżawy lub prawo własności) gwarantującym bezpieczeństwo osób korzystających.

Mieszkanie chronione prowadzone na podstawie ustawy o pomocy społecznej musi spełniać minimalne standardy określone w rozporządzeniu w sprawie mieszkań chronionych. Jednakże, mając na uwadze cel pobytu w mieszkaniu wspomaganym/chronionym, wskazane jest rozszerzenie wymaganych standardów.

Rekomendowane warunki lokalowe przedstawiają się następująco:

- mieszkanie znajduje się w budynku zapewniającym spokój i bezpieczeństwo mieszkańcom;
- w mieszkaniu znajduje się (obok innych pomieszczeń) co najmniej jeden pokój jednoosobowy;
- mieszkanie posiada bezpośrednie oświetlenie światłem dziennym co najmniej w przypadku pomieszczeń mieszkalnych;
- pokoje w mieszkaniu są przeznaczone dla nie więcej niż dwóch osób;
- w pokoju mieszkalnym, dla każdej osoby znajdują się co najmniej: łóżko lub tapczan z pościelą, szafka nocna, szafa ubraniowa, krzesło lub fotel, stolik;
- w mieszkaniu znajduje się pokój dzienny oraz przestrzeń komunikacji wewnętrznej;
- w mieszkaniu znajduje się łazienka, w której znajduje się wanna lub natrysk, umywalka, i miska ustępowa lub wydzielony ustęp (wyposażony w umywalkę);
- w mieszkaniu znajduje się kuchnia lub aneks kuchenny wyposażony co najmniej w zlewozmywak, chłodziarkę, czajnik oraz urządzenie umożliwiające przygotowanie ciepłych posiłków np. kuchenkę oraz sprzęty i naczynia niezbędne do przygotowywania i spożywania posiłków, meble;
- w mieszkaniu znajduje się pralka automatyczna, telewizor;
- w mieszkaniu istnieje możliwość korzystania z komputera z dostępem do internetu;
- na wyposażeniu mieszkania znajduje się telefon;
- minimalna powierzchnia użytkowa na jedną osobę jest równa lub wyższa niż 12 m²;
- w przypadku, gdy mieszkańcem jest osoba (osoby) niepełnosprawne ruchowo wszystkie pomieszczenia powinny być pozbawione barier architektonicznych i dostępne dla tych osób z zewnątrz;
- w razie możliwości wskazane jest wyodrębnienie w mieszkaniu dodatkowego pomieszczenia np. do rozmów indywidualnych z mieszkańcami, okresowych dyżurów opiekuna mieszkania, wizyt psychologa itp.

Rekomenduje się, aby maksymalna liczba mieszkańców (w każdym typie mieszkania wspomaganego i chronionego) nie przekraczała pięciu osób. Mieszkania mogą mieć charakter koedukacyjny, jednakże w jednym pokoju wieloosobowym nie powinny mieszkać osoby różnej płci, z wyjątkiem rodzin.

8. Usługi realizowane w mieszkaniu

Rodzaj oraz zakres usług świadczonych w mieszkaniu wspomaganym/chronionym powinien być dostosowany do indywidualnych potrzeb mieszkańców, z uwzględnieniem zapisów zawartych w ustawie o pomocy społecznej (jeśli dotyczy), uzgodnieniach oraz w indywidualnym programie (planie) usamodzielnienia/wspierania. W mieszkaniu chronionym/wspomagany dla osób chorujących psychicznie (obok usług bytowych w postaci miejsca całodobowego pobytu) powinny być realizowane następujące usługi:

- Praca socjalna – usługa o charakterze obligatoryjnym skierowana na wzmocnienie lub odzyskiwanie zdolności do funkcjonowania osoby chorującej psychicznie w społeczeństwie.
- Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności psychologiczne i prawne. Poradnictwo prawne realizowane jest poprzez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach prawa. Poradnictwo psychologiczne realizowane jest poprzez procesy diagnozowania, profilaktyki i terapii. Poradnictwo powinno być nakierowane na umożliwienie samodzielnego rozwiązania problemu lub wskazanie konkretnego rozwiązania i wytycznych do jego zrealizowania.
- Nauka lub podtrzymanie posiadanego poziomu sprawności w zakresie samoobsługi, samodzielności życiowej, rozwijania kontaktów społecznych oraz pełnienia ról społecznych, pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym, realizacji kontaktów społecznych, zagospodarowania czasu wolnego, z wykorzystaniem usług dostępnych w środowisku lokalnym, które mogą być realizowane poprzez:
 - pomoc w przemieszczaniu się;
 - trening umiejętności praktycznych, którego celem jest nabywanie, rozwijanie lub wzmocnienie samodzielności w zakresie doskonalenia podstawowych czynności dnia codziennego (np. pranie, suszenie odzieży, sprząatanie, korzystanie z urządzeń elektrycznych, robienie zakupów);
 - trening higieny, którego celem jest nabywanie, rozwijanie lub wzmocnienie działań w zakresie utrzymania higieny ciała oraz estetycznego wyglądu zewnętrznego;
 - trening kulinarny, którego celem jest nabywanie, rozwijanie lub wzmocnienie umiejętności niezbędnych do życia, jak nauka gotowania, przechowywania żywności itp.;

- trening finansowy, którego celem jest rozwijanie umiejętności planowania i wydatkowania dostępnych środków finansowych;
- trening umiejętności spędzania czasu wolnego (efektywnego zarządzania czasem) realizowany poprzez rozwijanie zainteresowań literaturą, audycjami radiowymi, telewizyjnymi, internetem, udział w spotkaniach towarzyskich i kulturalnych, wspólne wyjścia do kina i teatru;
- trening interpersonalny, którego celem jest nauka rozwiązywania konfliktów i problemów osobistych, ćwiczenie i nauka zachowań w określonych sytuacjach, rozwój umiejętności społecznych;
- nauka, rozwijanie (lub utrwalanie) umiejętności w zakresie poszukiwania pracy;
- pomoc w załatwianiu spraw urzędowych, osobistych (w tym treningi), utrzymywaniu więzi z rodziną i uczestnictwie w życiu społeczności lokalnej;
- Pomoc w ubieganiu się o uzyskanie mieszkania – działanie adresowane do osób, które objawiają możliwość samodzielnego funkcjonowania.

Usługi pracy socjalnej oraz poradnictwa dla poszczególnych mieszkańców powinny być świadczone łącznie nie rzadziej raz na tydzień w wymiarze co najmniej 4 godzin.

Pozostałe usługi powinny być świadczone w zależności od potrzeb, w wymiarze wynikającym z celów planowanych do osiągnięcia.

9. Kadra oraz jej kwalifikacje

Główną osobą odpowiedzialną za realizację programu (planu) usamodzielnienia, wspierania mieszkańca jest opiekun mieszkania, mogący również pełnić funkcję terapeuty. Jego działalność powinna mieć charakter koordynujący, a do jego zadań powinien należeć w szczególności:

- nadzór nad organizacją mieszkania – podejmowanie działań o charakterze administracyjnym związanych z bezpośrednim zarządzaniem mieszkaniem, w tym także sprawowanie opieki nad właściwym użytkowaniem mieszkania przez jego mieszkańców;
- bieżące monitorowanie zdrowia psychicznego mieszkańców i reagowanie w sytuacji pogorszenia się stanu zdrowia czy zaprzestania zażywania leków;
- współpraca i wspieranie mieszkańców w rozwiązywaniu ich problemów, w szczególności udzielanie pomocy i wskazywanie sposobów załatwiania bieżących spraw codziennych, osobistych i urzędowych;

- uczestnictwo i koordynacja w realizacji usług świadczonych w mieszkaniu;
- wspieranie i kontrola mieszkańca w realizacji programu (planu) usamodzielnienia lub programu wsparcia oraz dokonywanie oceny sytuacji mieszkańca warunkującej zakres i rodzaj świadczonego wsparcia;
- współpraca z rodzinami mieszkańców;
- pomoc w rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy mieszkańcami – rola mediatora;
- kontrola przestrzegania praw i obowiązków przez mieszkańców.

Opiekun mieszkania powinien mieć:

- wykształcenie co najmniej średnie;
- kwalifikacje w zakresie mającym zastosowanie przy świadczeniu usług w mieszkaniu wspomaganym/chronionym, preferowane są osoby wykonujące zawód np.: psychologa, pedagoga, pracownika socjalnego, pielęgniarki, terapeuty środowiskowego czy zajęciowego, asystenta osoby niepełnosprawnej;
- co najmniej dwuletni staż pracy z osobami chorującymi psychicznie. Do stażu pracy poza zatrudnieniem na podstawie umowy o pracę zalicza się wykonywanie usług w oparciu o umowy cywilnoprawne, odbyte staże, praktyki oraz wolontariat.

Opiekun mieszkania powinien być zatrudniony w wymiarze nie niższym niż cztery godziny dziennie, na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej.

Rekomenduje się również, aby w mieszkaniu wspomaganym/chronionym ponadto był zatrudniony na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej pracownik socjalny. Wymiar jego pracy powinien być zależny od indywidualnych potrzeb mieszkańców. Praca socjalna powinna być świadczona przez osobę spełniającą kryteria określone w ustawie o pomocy społecznej. Ponadto wymagany jest co najmniej półroczny staż w pracy z osobami chorującymi psychicznie. Do stażu poza zatrudnieniem na podstawie umowy o pracę zalicza się wykonywanie usług w oparciu o umowy cywilnoprawne, odbyte staże, praktyki oraz wolontariat.

W przypadku braku możliwości zatrudnienia własnego pracownika socjalnego dopuszcza się możliwość korzystania z pomocy pracownika socjalnego zatrudnionego w ośrodku pomocy społecznej, po odpowiednich uzgodnieniach.

Wskazane jest również zapewnienie mieszkańcom kontaktu z psychologiem. Usługi psychologiczne powinna świadczyć osoba spełniająca przesłanki określone w ustawie o zawodzie psychologa oraz samorządzie zawodowym psychologów. Mieszkaniec powinien mieć dostęp do psychologa nie rzadziej niż raz na miesiąc w wymiarze 2 godzin.

Zapewnienie opiekunowi mieszkania regularnego dostępu do wsparcia superwizyjnego lub psychologicznego ma znaczenie dla jakości usług świadczonych w formie mieszkania chronionego i wspomaganego.

W mieszkaniu mogą być również zatrudnione, odpowiednio do potrzeb, inne osoby posiadające specjalistyczne kwalifikacje zawodowe, które będą odpowiadały rodzajowi i zakresowi usług świadczonych w mieszkaniu. Do świadczenia usług w mieszkaniu wspomaganym i chronionym mogą być zatrudnieni stażyści lub wolontariusze.